

Književnost

ANTOLOGIJA HRVATSKIH PJESAMA POSVEĆENIH ŽIVOTINJAMA

Veliki doprinos kulturnoj zoologiji

Lada Žigo

U vrlo opsežnoj antologiji Subića Ana Horvat okupila je sva lepetanja, cvrkute i šuljanja u hrvatskom pjesništvu od Marulića i Zoranića do Kranjčevića, Slamniga i Baloga, oblikujući simfoniju prirode i stihova što ustoličuje hrvatsku pjesničku zoologiju

Kada je Nikola Visković 1996. objavio znamenitu knjigu *Životinja i čovjek* (u izdanju splitskoga Književnog kruga), samim je naslovom zaprkosio antropocentričkom odnosu prema prirodi te životinju, to biće, koje je odvajkada čovjeku bilo puki izvor odjeće, hrane i sirovina, stavio je kao subiće baš na prvo mjesto! Kada su njegove kolumne počele izlaziti u *Forumu*, podlistku *Slobodne Dalmacije* potkraj osamdesetih godina, nisu isprva naišle na razumijevanje – tek danas, kada su postavljeni zakoni o zaštiti prava životinja (osobito pod *okriljem* Europske Unije) i kada su niknule brojne građanske udruge za zaštitu životinja, njegova *kulturna zoologija* (a tako je naslovljeno i drugo izdanje knjige u nakladi Jesenski Turk) postala je veoma cijenjena znanost koja je dokinula materijalno-uporabni odnos čovjeka i životinje i postavila njihov prirodni i emotivni suodnos. *Životinja* se počela u svijetu shvaćati i etički, kao individuum, pa su nakon Viskovićeve i u nas objavljene druge važne knjige koje ono *vau*, *mijau* i *cvrk* dohvaćaju kao ozbiljno suglasje s čovjekom, kao dio vječnoga prirodnog orkestra. Godine 1997. objavljena je knjiga *Kulturna animalistika* (Književni krug Split),

iduće godine *Oslobođenje životinja* Petera Singera (Ibis grafika), godine 2004. u nas je prevedena knjiga nobelovca J. M. Coetzeea *Život životinja* (AGM), godine 2007. osvanuo je *Kulturni bestijarij* (Institut za etnologiju i folkloristiku)...

Giotto, *Sv. Franjo propovijeda pticama*

Mračna povijest sugrađana

Da bismo razumjeli važan kulturološki pothvat Ane Horvat, koja je u antologiji *Subića* obuhvatila mnoštvo pjesama hrvatskih pjesnika posvećenih životinjama, koja je, dakle, dokazala da su subića upisana i u književnost kao duše što ih spoznaje ljudska duša, moramo nakratko prošetati kroz mračnu povijest *sugrađana* sa šapama, krilima i kljunovima. Vjekovima su ta sustvorenja služila ljudskoj praksi i svijesti, prinosila se na oltare kao žrtve, služila kao talismani (zubi, kandže, repovi), kao hrana, čak i kao kulturna potreba (stoljećima su se knjige pisale na pergamentima od janjeće kože, perom!), a rijetko su bile uzvisivane kao božanstva (krava u Indijaca, mačka u Egipćana...) Tek su pustinjaci i sveci (a valja istaknuti Svetog Franju Asiškog kao ljubitelja životinja) bili druželjubivi prema tim Božjim bićima, izjednačavali u srcu sve živo i stvoreno. I srednjovjekovna mistika zadire u duhovno jedinstvo bića, a irski svetac Kevin, zaštitnik životinja, prestaje graditi samostan da ne bi smetao zvijerima, a dok moli, drži gnijezdo kosa, dok mu vidra donosi molitvenik što mu je pao u more. I Sv. Pavlu gavran daje kruh, a dva lava plaču mu nad grobom. No unatoč slikama posvećenja, odnosno oljuđivanja životinja, tijekom čitave povijesti filozofi, kulturolozi, sociolozi uglavnom su bili zoofobični (kao i kršćanstvo koje neljudska bića nije priznavalo kao moralne subjekte), izuzev rijetkih poput Aristotela i Tome Akvinskog, koji i čovjeku i životinji priznaju osjetilnu dušu, Voltairea, koji poništava tezu o životinji kao stroju, Hugoa, koji reče: „U odnosima ljudi i životinja, i cvijeća i svih predmeta Stvaranja, postoji jedna velika etika koja je danas nezapažena“ ili Schopenhauera koji je tvrdio da je „sućut bez granica prema svim živim bićima najčvršće i

najsigurnije jamstvo moralnosti“.

Društvo je, zaključuje Visković, odvajkada bilo zaokupljeno odnosima među ljudima (rasizmom, političkom i vjerskom nesnošljivošću...), odnosno dosadašnja je etika bila uglavnom „antropocentrička i usko humanistička“. No današnje vrijeme civiliziranost vidi i u suodnosu čovjeka s drugim bićima, u priznanju prava svima, što oživljuje i izvorni biblijski mit o Stvoritelju i svemu što on stvori.

Izd. VBZ, Zagreb, 2011.

Misterij prirode

Zar bi pjesnici, pa i svjetski klasici (sjetimo se samo Baudelaireove pjesme *Mačka* u *Cvjetovima zla*) skladali stihove o životinjama da se ne dodiruju duše ljudi i tih sustvorenja u zagonetnom svijetu i življenju? I hrvatska književnost puna je *duhovne zoologije*, koja životinje uzvisuje kao misterij prirode, koja ih vidi kao božanski prinos vizualnoj i duhovnoj raznolikosti svijeta. Ana Horvat uspjela je sakupiti pjesme stotine hrvatskih pisaca, od Marulića i Vetranića do naših suvremenika, koje pokazuju suptilni pjesnički osjećaj za božansko jedinstvo životinja i ljudi u prostoru, vremenu i krajoliku. Životinje su itekako upisane u

povijest hrvatske književnosti, ali bijahu *raštrkane* u stihovima sve dok ih Ana Horvat nije pomno objedinila u hrvatski pjesnički zoo. Uvrštena su doista vrhunska pjesnička ostvarenja (Silvija Strahimira Kranjčevića, Vesne Parun, Vesne Krmpotić, Slavka Mihalića, Ivana Slamniga, Josipa Severa, Zvonimira Baloga, Milivoja Slavičeka, Dalibora Cvitana i brojnih drugih autora) koja prikazuju ljude u životinjama i životinje u ljudima, preplećući tako sudbe i egzistencije ljudskih i neljudskih bića, ravnopravnih po duši i kozmičkom usudu. Pjesme su, generalno kazano, ili tužbalice za napuštenim ili ubijenim životinjama (već je Marulić napisao *Tužbalicu protiv ubojice psa Mora*, uzvisio patnju: „S najvećom vjernošću, Moro, na našu si pazio kuću / Budnije nego što zmaj čuva Hesperida vrt.“), ili su pjesme balade posvećene osami životinje uzbibane u svoj krajolik ili su radosnice što slave nijemu, suptilnu komunikaciju ljudi, životinja i prirode. Najvećim dijelom pjesme su metaforične, slikovite, pune pjesničkih figura što životinji pridaju mističnu ljepotu i slave njezin sklad s pejzažom, pa su tako česte slike životinjskih očiju sa „sanjalačkom žudnjom“, slike krila kao „plamena“, sunca što obasjava pticu „grimiznim žarom“, životinje koja šuti „u carstvu tišine i visine“... Dakako, jer pjesme o životinjama nužno su vezane uz dušu okoline, uz ideju (utopijskog) kozmopolitizma, pa potiču na duboku sentimentalnost, zanos, romantičnost što na vidjelo iznosi ono zajedničko, zagonetno i skrovito.

Tužbalice pozivaju na humani pogled oko nas, prozivaju ljudsku sebičnost, prikazuju subice kao nevinu žrtvu – upravo duboka emocija pjesnika budi suosjećanje sa subicima, možda više od zakona, proglaša i parola. U pjesmi *Smrt Višnja Stahuljak* pjeva o psu na samrti: „On sam čeka da postane mrtva stvar/ i utone kao odraz svoga lika u čelo neba / gdje u mislima mrtvih pasa / zveči neka kost, sasvim plava.“ Slavna Slamnigova pjesma *Ubili su ga ciglama* završava tragičnom slikom ubojstva: „ubili su ga, ciglama: crvenim ciglama, / crvenu, mrlju su, prekrili, priglama, / iz svega se, izvuko, samo, repić: / otpuzo, pa se: uvuko, u zid, / u zid, uzi, duzi.“ (Nizanje zareza, odnosno prekidanje sintakse, kao da predstavlja jecanje za psom.). Dunja Detoni Dujmić pseću bol prikazat će kao kozmičku: „Gledali su za vama / Kako se njišete cestom, / Gledali su s horizonta / Dok nije eksplodirao (...) Tada su podignuli repove, / Uzašli na nebo, / I opet su vas gledali, / Poštenim očima, / Jer znali su / Da sve bi bilo besmisleno / Kad se i oni ne bi javili / I nebom pronijeli svoju tlapnju.“ Posebno je tužbalicama za napuštenim carevima ulica, mačkama i psima okrenuta Ana Horvat, koja je posvetila život zaštiti napuštenih životinja.

Priroda – najbolji subesjednik

Baladične pjesme uglavnom slave osamljenu ljepotu i dobrotu sustvorenja koje ljudsko oko motri iz prikrajka kao nezapažene darove kozmosa. Tako Josip Pupačić u pjesmi *Kukavica* pjeva: „Vjetar ne silazi k njoj / Kuće je mimoilaze / A vode / toliko se provlače / da ih ne dotakne njezin žalobni pjev / što u visini / rastapa gusto

zelenilo.“ Matoš, koji opjevava sklad životinja i pejzaža, u pjesmi *Labud* sklada: „Samo oči bdiu. Kroz daljinu / Života traže srodnog vidljiv trag, / Al ćuti trska. Oblak snuje. Mrak / Muklim muči mukom. Mjesec sinu.“ Drago Štambuk u kratkoj pjesmi *Dudov svilac* pjeva: „Okružen jezicima, / s tišinom – kao u času smrti, / smišljaš zlatne požare, sedefne / naušnice i pepeo koji će te sahraniti.“ Tito Bilopavlović u pjesmi *Moj pas* doživljava zatajnu humanost bića: „Iz pravremena gledaju pasje oči, / pune trpnje, poniženja i vjere. / Tu nema lažne grimase, lažne moći, / tek zrnice ponosa i ljubavi bez mjere.“

Vedre pjesme (mogli bismo ih nazvati radosnicama) slave čarobno prijateljstvo čovjeka i životinje u božanskom svijetu, ljepotu raznolikosti života kao takva, slave pobratimstvo duša u svemiru. Silvije Strahimir Kranjčević tako će u pjesmi *Orlu* opjevati zanos leta: „O, kako voljko, lako brodi / Visinom tvoga krila mah; / Gorčinom kako duši godi, / Ah, gledati te u slobodi, / Nad zemni prah i ropski dah!“ Još je Petar Zoranić opjevao arkadijsku ljepotu životinjskog svijeta: „Pasite drobne travice / moje primile ovčice, / da vimenac nadmete, / (...) cvitjem se naresite / i crnu zemlju pokrite. / I ptičice, žuberite.“ Milivoj Slaviček u pjesmi o golubu opisat će dodir duša: „Jedan mi mladi golub na prozor dolazi / kad pjesme strojem prepisujem. / I dugo stoji na prozoru, meškolji se, / i gleda u mene. / (...) na mome prozoru / jednog toplog jesenjeg dana, / dok pjesme strojem prepisujem; / ovaj stanovnik bezbrojnih pjesama / ponovno me dira nečim što je / u njemu i u meni. / I ne znam zašto, ali tako sam prozračan, / vraćen.“ U pjesmi *Mačja kiša* Jakša Fiamengo pjeva o uzvišenosti životinjskih osjetila: „Ja i mačak katkad gledamo u kišu, / A i kiša na nas gleda, ko bez snage; / On zacijelo u njoj vidi volju višu / A ja ništa, samo gomilanje vlage.“ Zvonimir Balog piše zaigrane, ludističke pjesme o životinjama, pa tako u pjesmi *Ljubav crva* pjevuši: „Kad se crv zaljubi u crvicu, / u njene neodoljive bočine, / on odabere najljepšu jabuku, / kroz nju pravi crvotočine.“

Radosnice često gotovo himnički slave kozmičko poslanje životinja, pa tako Božica Jelušić u pjesmi *Bumbar, zlatni metak* sklada: „Iz zemne se luknje otisne kroz spektar: / Putanje su njegov kozmički sažetak. / Na besmrtnost misli, srčuć' žitki nektar. / Buddhin prst je bumbar, on je zlatni metak.“

Mačke, psi, mravi, šišmiši, jeleni, škorpioni... stotine životinja nadahnulo je stotine pjesnika da ustoliče prirodu kao našega najboljega subesjednika, kako bi rekao Baudelaire. Ana Horvat ispružila je svoj šešir i strpljivo dozvala sva lepetanja, cvrkute, šuljanja u hrvatskoj književnosti – ljubav prema životinjama odužila joj se tako da je u njezin šešir sletjela stotina pjesama koje nam nude prelijepu simfoniju prirode i stihova i ustoličuju hrvatsku *pjesničku zoologiju*. Veoma opsežna antologija pokazuje da sa životinjama, tim živahnim bićima što zagonetno postoje, najiskrenije prijateljuju pjesnici.